

Anna Borecka, Anna Szumiec, Elżbieta Sowula-Skrzyńska

Instytut Zootechniki – PIB w Krakowie

OPLACALNOŚĆ PRODUKCJI MLEKA W GOSPODARSTWACH FUNKCJONUJĄCYCH W RAMACH GRUPY PRODUCENTÓW ROLNYCH

THE PROFITABILITY OF MILK PRODUCTION ON FARMS OPERATING WITHIN AGRICULTURAL PRODUCER GROUPS

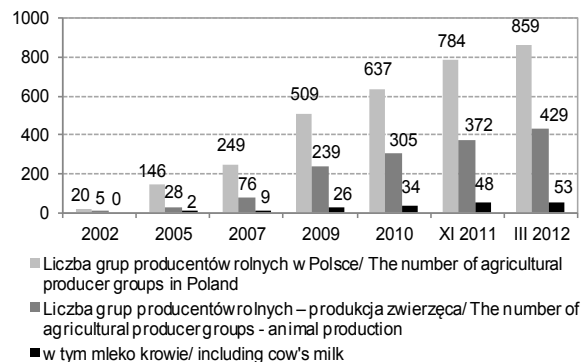
Słowa kluczowe: grupa producentów rolnych, efektywność ekonomiczna, produkcja mleka
Key words: producer group, economic benefit, milk production

Abstrakt. Nadrzędnym celem badań przeprowadzonych w gospodarstwach produkujących mleko było określenie znaczenia oraz efektów działań grupowych w poprawie opłacalności produkcji mleka. Została przeprowadzona analiza porównawcza efektywności ekonomicznej gospodarstw zrzeszonych w grupie producentów rolnych oraz gospodarstw funkcjonujących na rynku samodzielnie. W gospodarstwach zrzeszonych odnotowano wyższe ceny sprzedaży mleka, niższe koszty produkcji i wyższą opłacalność produkcji niż w gospodarstwach niezrzeszonych.

Wstęp

W ostatnich latach w Polsce trwa proces organizowania się grup producentów rolnych w różnych kierunkach specjalizacji i w zakresie różnych produktów. Grupy producentów rolnych stwarzają nowe możliwości działania. Umożliwiają one małym gospodarstwom rolnym poprawę swojej sytuacji dochodowej. Jest to możliwe m.in. przez obniżenie kosztów produkcji oraz ograniczenie ryzyka zbytu prowadzonej działalności w przypadku spadku popytu [Boguta, Siekierski 2001, Lemanowicz 2004, Witosław 2002].

Mimo licznych korzyści płynących dla producentów z działalności grupowej, liczebność grup producenckich w Polsce wpisanych do rejestru jest stosunkowo niewielka. Według danych na koniec

Rysunek 1. Liczba grup producentów rolnych w okresie od 2002 do III 2012 r.

Figure 1. The number of agricultural producer groups between 2002 and 2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z urzędów wojewódzkich/marszałkowskich [www.kswow.pl]

Source: own study based on data from the voivodship marshal offices [www.kswow.pl]

marca 2012 r. w rejestrze marszałków figurowało 859 organizacji producenckich (rys. 1). Najwięcej grup producentów rolnych funkcjonuje w województwie wielkopolskim, które dominuje w produkcji rolnej w kraju (198 grup). Kolejne lokaty zajmują województwa: kujawsko-pomorskie (106), dolnośląskie (105), opolskie (80), warmińsko-mazurskie (59) i zachodniopomorskie (52). Najmniej bo 12 grup producentów rolnych funkcjonuje w województwie małopolskim. Spośród nich, 429 zajmowało się obrotem produktów zwierzęcych. W marcu 2012 r. w rejestrze grup figurowały 53 grupy producentów mleka krowiego (rys. 1).

Celem badań było określenie znaczenia i efektów działań grupowych w poprawie opłacalności produkcji mleka w gospodarstwach producentów rolnych i w gospodarstwach niezrzeszonych.

Material i metodyka badań

Badaniami zostało objętych łącznie 95 gospodarstw produkujących mleko krowie, które funkcjonowały w ramach grupy producentów rolnych. Dane z gospodarstw obejmowały lata 2009-2011. Do gromadzenia danych opracowano kwestionariusz, w którym bezpośrednio u rolników odnotowywano dane dotyczące warunków organizacyjnych, produkcyjnych i ekonomicznych. Do obliczenia efektywności ekonomicznej produkcji mleka przyjęto podział kosztów na koszty bezpośrednie oraz pośrednie. Do kosztów bezpośrednich zaliczono: koszt pasz własnych, koszt pasz pochodzących z zakupu, koszt odchowu zwierząt, koszt związany z zakupem zwierząt hodowlanych, koszt inseminacji, leków i usług weterynaryjnych, koszt środków dezynfekcyjnych, koszt surowców energetycznych związanych z produkcją zwierzęcą oraz inne koszty, które bezpośrednio i jednoznacznie można przypisać produkcji mleka. Do kosztów pośrednich, które poniesiono z tytułu funkcjonowania gospodarstwa jako całości zaliczono: koszty ogólnogospodarcze, takie jak: remonty bieżące, ubezpieczenia budynków, maszyn, zwierząt, składki KRUS, podatki oraz koszty czynników zewnętrznych, tj: najemnej siły roboczej, odsetek od kredytów oraz czynszów dzierżawnych.

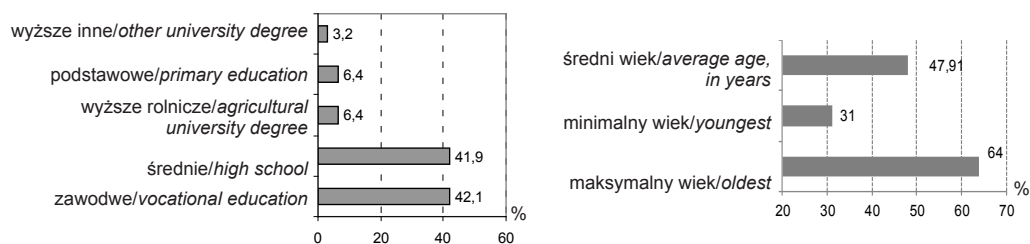
Na podstawie pozyskanych danych opracowano dwa scenariusze ekonomiczne funkcjonowania gospodarstw rolnych, tj. gospodarstwa zrzeszone w grupie producentów rolnych oraz gospodarstwa funkcjonujące na rynku samodzielnie. Mierniki efektywności ekonomicznej zostały obliczone w dwóch wariantach, tj. dla gospodarstw zrzeszonych w grupie producentów mleka z uwzględnieniem korzyści wynikających z uczestnictwa w strukturach grupowych oraz dla tych samych gospodarstw bez uwzględnienia tych korzyści (wyższej ceny, upustów z tytułu zakupu środków produkcji i usług).

Wyniki

Formą prawną wybraną przez założycieli grupy producentów mleka do której należały gospodarstwa poddane analizie była spółdzielnia. Genezą powstania tej grupy było przekonanie jej założycieli, iż działanie zespołowe może być jedną z dróg poprawy sytuacji dochodowej ich gospodarstw. Podstawowym celem ze względu na jaki została ona powołana była wspólna organizacja sprzedaży mleka krowiego oraz zakup środków produkcji (pasy, komponentów paszowych, nawozów, środków dezynfekcyjnych). Skala sprzedaży mleka poprzez grupę wyniosła w 2011 r. około 8 mln l. Działalność grupy finansowana była ze składek członkowskich oraz z opłat za sprzedane mleko (0,01zł/l). Z tych składek pokrywane były koszty bieżącej działalności oraz organizowane były i przeprowadzane szkolenia z zakresu technologii produkcji i żywienia. Spółdzielnia zrzesza rolników z trzech okolicznych gmin.

Korzystnym efektem działalności w ramach grupy był wspólny zakup środków do produkcji (pasz, komponentów paszowych, nawozów). Upusty cenowe z tytułu hurtowego zakupu środków do produkcji wahały się od 5 do 20%. Pozytywnym aspektem integracji był także odroczony termin płatności przy ich zakupie, wynoszący średnio 20 dni oraz stosunkowo krótki termin płatności za sprzedane mleko, wynoszący średnio 10 dni.

Średni wiek właściciela gospodarstwa funkcjonującego w grupie producenckiej wyniósł blisko 48 lat, minimalny wynosił 31 lat, a maksymalny – 64 lata. Analiza wykształcenia rolników wskazuje, iż w większości byli to głównie producenci ze średnim wykształceniem (powyżej 41% ankietowanych rolników) oraz z wykształceniem zawodowym (42,1% analizowanych właścicieli gospodarstw). Odsetek rolników z wykształceniem wyższym odnotowano na poziomie blisko 10%, a z podstawowym wykształceniem – 6,4% (rys. 2). Stosunkowo niski średni wiek producenta jak i jego stosunkowo wysoki stopień wykształcenia, świadczy o wyższej świadomości producentów z zakresu potencjalnych korzyści wynikających ze współdziałania w grupie.

Rysunek 2. Wiek oraz struktura wykształcenia właścicieli gospodarstw produkujących mleko zrzeszonych w grupie producentów rolnych latach 2009-2011

Figure 2. Age and education of dairy farm production group members during the period 2009-2011

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Tabela 1. Struktura obszarowa gospodarstw produkujących mleko zrzeszonych w grupie producentów rolnych w latach 2009-2011

Table 1. Average size and land allocation of dairy production group members' farms during the period in 2009-2011

Wyszczególnienie/ Specification	Wielkość gospodarstwa/ Average farm size	Zasiewy i uprawy ogółem/ Crops total	Użytki zielone/ Grassland	Sady, szkółki drzew owoc./ Orchards, fruit tree nurseries	Inne/ Other	Powierzchnia własna/ Owned area	Powierzchnia dzierżawiona/ Leased area
ha							
2009-2011 (liczba gosp. = 95/number of farms = 95)							
Średnia/Mean	25,86	19,62	5,82	0,08	0,34	21,08	4,80
Min	8,43	4,41	2,85	0,00	0,00	0,00	0,00
Max	92,24	46,12	41,92	4,20	1,40	54,61	46,12
2009 (liczba gosp. = 31/number of farms = 31)							
Średnia/Mean	26,65	19,30	6,81	0,18	0,36	20,66	6,00
Min	8,61	4,41	4,00	0,00	0,00	6,06	0,00
Max	92,24	46,12	41,92	4,20	1,40	54,61	46,12
2010 (liczba gosp. = 32/number of farms = 32)							
Średnia/Mean	25,89	19,96	5,58	0,01	0,33	21,45	4,48
Min	8,43	4,41	3,16	0,00	0,00	5,29	0,00
Max	54,61	41,92	15,60	0,34	1,40	54,61	25,06
2011 (liczba gosp. = 32/number of farms = 32)							
Średnia/Mean	25,06	19,59	5,10	0,05	0,31	21,11	3,95
Min	8,43	4,41	2,85	0,00	0,00	0,00	0,00
Max	54,61	41,92	15,60	0,57	1,40	54,61	25,00

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Średnia wielkość gospodarstwa specjalizującego się w produkcji mleka zrzeszonego w grupie producentów rolnych wynosiła około 26 ha. Wielkość gospodarstwa bezwzględnie zależała od liczebności stada podstawowego, ponieważ ten kierunek produkcji zwierzęcej jest ziemiochłonny. W grupie badawczej występowały zarówno gospodarstwa „małe”, mające powierzchnie ogółem około 8,43 ha, w których utrzymywano do 10 krów i gospodarstwa duże powyżej 92 ha (tab. 2).

We wszystkich gospodarstwach występowały użytki zielone, stanowiły one średnio 22,5%, nawet do 45,5% powierzchni gospodarstwa. Wysoki udział w powierzchni gospodarstw przypadł na uprawy oraz zasiewy natomiast użytki zielone stanowiły najwyższy udział w grupie gospodarstw produkujących na największą skalę. W analizowanych gospodarstwach użytki zielone stanowiły średnio od 5,1 ha (2011 r.) do 6,8 ha (w 2009 r.). W strukturze badanych gospodarstw dominowały grunty własne (tab. 1).

W tabeli 2 przedstawiono wybrane informacje produkcyjno-hodowlane w gospodarstwach produkujących mleko zrzeszonych w grupie producentów rolnych. Gospodarstwa objęte badaniami cechowały się wydajnością mleczną na zróżnicowanym poziomie, która wyniosła średnio w okresie badań 5701,79 l/szt. i oscylowała od 2120 l/szt. (w 2010 r.) do 10 369,00 l/szt. (w 2009 r.). We wszystkich analizowanych gospodarstwach w okresie badań wzrosła jednostkowa wydajność mleka od 1 krowy.

Pod względem składu mleka stwierdzono, że gospodarstwa o mniejszej skali produkcji uzyskały wyższą zawartość białka w mleku. Natomiast za cały okres badań zaobserwowano spadek zawartości białka oraz tłuszczu w mleku we wszystkich gospodarstwach. Należy zauważyć stosunkowo długi średni okres użytkowania krów blisko 7 lat przy wydajności ponad 5700 l rocznie. Wskaźnik ten malał wraz ze wzrostem intensywności i skali produkcji w zrzeszonych gospodarstwach (tab. 2).

Na rysunku 3 przedstawiono mierniki efektywności ekonomicznej z wycieszeniem średniej wartości produkcji, kosztów i opłacalności produkcji dla zrzeszonych gospodarstw (z uwzględnieniem korzyści uczestnictwa w grupie), jak również z pominięciem tych korzyści. Na wartość produkcji składały się uzyskane przychody z tytułu sprzedaży mleka, cieląt, żywca wołowego oraz zwierząt wybrakowanych, jak również wydzierżawienie i sprzedaż własnej kwoty mlecznej.

Obliczono, iż koszt bezpośredni wyprodukowanego 1 litra mleka w badanych gospodarstwach wahał się od 0,21 do 0,95 zł. Średnio we wszystkich gospodarstwach poddanych analizie koszt bezpośredni wyprodukowania 1 litra mleka wyniósł 0,60 zł. Na jego wysokość znaczny wpływ miały upusty cenowe uzyskiwane przez zrzeszonych producentów przy hurtowym zakupie pasz oraz środków do produkcji i

Tabela 2. Informacje produkcyjno-hodowlane w gospodarstwach produkujących mleko zrzeszonych w grupie producentów rolnych w latach 2009-2011

Table 2. The cow herd size and the cow and milk attributes on farms in producer groups during the period 2009-2011

Wyszczególnienie/ Specification	Przeciętna liczba krów w gosp./ Average cow	Średnia wydajność mleczna krów/Milk yield	Zawartość Białka/Protein content	Zawartość tłuszczu/Fat content	Długość użytkowania krów/Cow's productive use
	szt./herd	l	%	%	lata/years
2009-2011 (liczba gosp. = 95/number of farms = 95)					
Średnia/Mean	20,98	5701,79	3,31	4,21	6,74
Min	8,00	2120,00	3,08	3,38	4,20
Max	49,00	10 369,00	4,42	4,86	8,00
2009 (liczba gosp. = 31/number of farms = 31)					
Średnia/Mean	20,61	5768,48	3,36	4,22	6,67
Min	8,00	3261,00	3,10	3,38	4,20
Max	43,00	10 369,00	4,42	4,86	8,00
2010 (liczba gosp. = 32/number of farms = 32)					
Średnia/Mean	21,28	5622,13	3,30	4,24	6,77
Min	8,00	2120,00	3,08	3,87	4,20
Max	49,00	8959,00	3,52	4,62	8,00
2011 (liczba gosp. = 32/number of farms = 32)					
Średnia/Mean	21,03	5772,55	3,27	4,17	6,78
Min	9,00	3041,00	3,10	3,94	4,20
Max	49,00	9695,00	4,31	4,40	8,00

Źródło: opracowanie własne

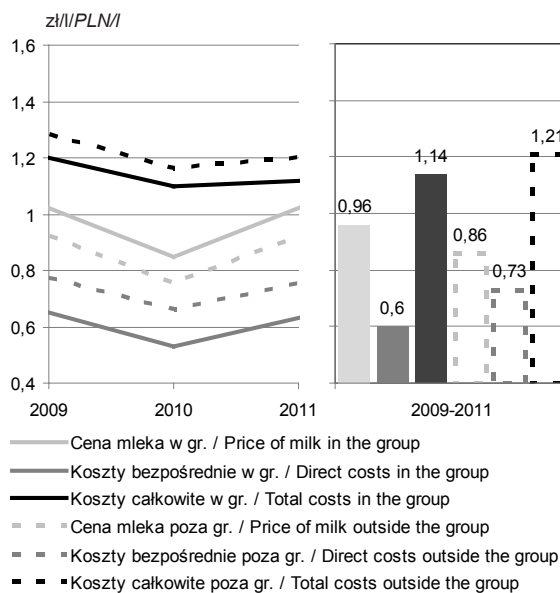
Source: own study

usług (wynoszące od 8,5-15,3%). Ponadto, gospodarstwa utrzymujące do 15 krów w stadzie korzystały w głównej mierze z pasz własnych. Koszty pasz własnych w tej grupie gospodarstw w strukturze kosztów bezpośrednich stanowiły ponad 78,5%. Nieco niższy ich poziom odnotowano w gospodarstwach utrzymujących powyżej 15 krów w stadzie, tj. 68,2%. Pasze pochodzące z zakupu stanowiły odpowiednio 21,5 i 31,8%.

Średnia cena 1 litra mleka uzyskana przez producentów zrzeszonych w grupie wahała się od 0,70 zł/l do 1,28 zł/l wynosząc średnio w okresie badań 0,96 zł/l. Cena ta była średnio wyższa o 0,10 zł na litrze od ceny jaką uzyskał na rynku rolnik niezrzeszony (rys. 3).

Różnica w kosztach całkowitych wynikająca z uczestnictwa w grupie producentów rolnych wyniosła od 0,03 do 0,12 zł/l mleka w poszczególnych gospodarstwach. Przy minimalnej rocznej produkcji mleka wynoszącej 30 624 l oszczędność z tytułu niższych kosztów produkcji wyniosła od 918,72 do 3674,88 zł, natomiast przy produkcji maksymalnej wynoszącej 438 609,70 l mleka odnotowanej wśród badanych gospodarstw oszczędność ta przyjęła wartości wyższe: od 13 158,30 do 52 633,16 zł.

Współczynnik opłacalności średnio za okres badań w gospodarstwach zintegrowanych przyjął wartość powyżej 100%, tj. 103,87% i był on wyższy o 14,36 p.p. w porównaniu z gospodarstwami działającymi na rynku samodzielnie. W gospodarstwach niezrzeszonych produkcja mleka była nieopłacalna (współczynnik poniżej 100%) w każdym roku analizy, natomiast w gospodarstwach funkcjonujących w grupie producentek jedynie w 2010 r. współczynnik przyjął wartość poniżej 100 i wyniósł 99,28% (tab. 3).

Rysunek 3. Mierniki efektywności ekonomicznej gospodarstw produkujących mleko (dwa scenariusze)
Figure 3. The economic efficiency measures on dairy cattle farms operating within a producer group (two scenarios)

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Tabela 3. Współczynnik opłacalności gospodarstw produkujących mleko (dwa scenariusze)
Table 3. The dairy farm cost-effectiveness ratios (two scenarios), 2009-2011

Lata/Year	Gospodarstwa zrzeszone w grupie producentów rolnych/ <i>Farms operating in producer groups</i>	Gospodarstwa funkcjonujące poza grupą producentów rolnych/ <i>Farms operating outside producer groups</i>
2009-2011	103,87	89,51
2009	103,17	89,17
2010	99,28	85,14
2011	109,15	94,20

Zródło: opracowanie własne

Source: own study

Podsumowanie

Zaprezentowana w pracy analiza efektywności ekonomicznej gospodarstw funkcjonujących w ramach grupy producentów rolnych potwierdziła, iż integracja pozioma jest istotnym czynnikiem wpływającym na poprawę opłacalności produkcji mleka.

Wymiernym efektem funkcjonowania gospodarstw w grupie producentów rolnych był wzrost opłacalności produkcji zrzeszonych gospodarstw, przez uzyskanie wyższej ceny sprzedaży dzięki podpisanym umowom kontraktacyjnym i uzyskanym z tego tytułu dopłatami. Wszystkie gospodarstwa uzyskały wyższą cenę sprzedaży mleka krowiego w porównaniu z gospodarstwami niezrzeszonymi.

W gospodarstwach funkcjonujących w ramach grupy producentów rolnych w porównaniu z gospodarstwami funkcjonującymi na rynku samodzielnie odnotowano:

- wyższą cenę sprzedaży mleka o 10,42%; średnia cena 1 litra mleka uzyskana przez producentów zrzeszonych w grupie wyniosła od 0,70 do 1,28 zł, czyli średnio w okresie badań 0,96 zł. Cena ta była średnio wyższa o 0,10 zł/l od ceny jaką uzyskał na rynku rolnik niezrzeszony;
- niższe koszty całkowite produkcji w przeliczeniu na 1 litr mleka o 6,14%; różnica w kosztach całkowitych wynikająca z uczestnictwa w grupie producentów rolnych wyniosła od 0,03 do 0,12 zł/l mleka w poszczególnych gospodarstwach.
- wyższą opłacalność produkcji wyrażoną współczynnikiem opłacalności mleka o 13,82%; w gospodarstwach niezrzeszonych produkcja mleka była nieopłacalna (współczynnik poniżej 100%) w każdym roku analizy, natomiast w gospodarstwach funkcjonujących w grupie producentów mleka współczynnik opłacalności jedynie w 2010 r. przyjął wartość poniżej 100% i wyniósł 99,28%.

Literatura

- Boguta W., Siekierski C.** 2001: Grupy producentów rolnych jako czynnik doskonalenia produkcji i obrotu produktami rolnymi. *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej. Zesz. Nauk. SGGW*, 43, 45-46.
- Lemanowicz M.** 2004: Czynniki sukcesu rolników działających w grupach producentów rolnych. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. VI, z. 1, 127-132.
- Witosław K.** 2002: Grupy producentów rolnych szansą na wspieranie działalności gospodarstw produkcyjnych w Polsce. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 1(31), 112-118.
- [www.ksow.pl: http://ksow.pl/fileadmin/user_upload/ksow.pl/pliki/GPR/TABELA_GPR_04_04_2012.pdf], odczyt:04.04.2012.

Summary

The article investigates the significance and effects of farm groups for the improvement of milk production profitability. The conducted economic efficiency comparative analysis was conducted of economic efficiency applies to farms-members of producer groups and farm operating independently in the market.

A measurable effect of operating within the group is their profitability increase due to a higher sales price received through the use of contracts and the obtained subsidies resulting from organizing a group. All farms operating within groups receive a higher price for milk sales compared to the unorganized farms.

Adres do korespondencji:

dr inż. Anna Borecka
 Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy
 Dział Technologii, Ekologii i Ekonomiki Produkcji Zwierzęcej
 ul. Krakowska 1
 32-083 Balice
 tel. (66) 608 12 24
 e-mail: anna.borecka@izoo.krakow.pl